

NOVÁ UČEBNICA ZÁKLADOV DIALEKTICKÉHO MATERIALIZMU V NDR

Vo výučbe marxistickej filozofie majú učebnice dialektického a historického materializmu veľmi dôležitú úlohu. Možno bez zveličovania povedať, že prevažná väčšina ľudí, ktorí sa oboznamujú s marxistickou filozofiou, oboznamujú sa s ňou predovšetkým z učebníc. To znamená, že marxistická filozofia sa im javí v takej podobe, ako si ju vytvorili podľa tejto učebnice. Z tohto hľadiska každá učebnica marxistickej filozofie má dôležitú úlohu a ďalekosiahle dôsledky pri výučbe. Preto je celkom pochopiteľné, ak každá nová učebnica marxistickej filozofie, či už u nás, alebo v iných krajinách, vzbudzuje medzi pracovníkmi v marxistickej filozofii značnú pozornosť. Preto možno iba privítať knihu marxistického filozofa R. O. Groppa *Grundlagen des dialektischen Materialismus* (Berlín 1970, 224 strán). Profesor Gropp nadväzuje na svoje predošlé práce, najmä na knihu *Dialektický materializmus* a predkladá čitateľovi novú knihu ako učebnicu základov dialektického materializmu. Nejde mu teda o základy celej marxistickej filozofie, ale sústreďuje sa najmä na jednu jej časť.

Už z bežného nazretia do obsahu knihy možno zistiť, že autor sa zamerá na výklad základných princípov dialektického materializmu, ktoré tvoria podstatu celej marxistickej filozofie. Prácu rozčleňuje profesor Gropp do rozsiahlejšieho úvodu, kde predbežne vysvetľuje jednotlivé pojmy, o ktoré sa potom opiera pri výklade ďalšej problematiky, a troch kapitol. Poradie kapitol volil tak, že v prvej vysvetľuje filozofický materializmus, v dru-

hej materialistickú dialektiku a v tretej teóriu poznania dialektického materializmu. Je to poradie výkladu základov dialektického materializmu, aké nachádzame v mnohých tradičných učebniciach marxistickej filozofie a ktoré sa v určitých aspektoch odlišuje od poradia výkladu, ako ho poznáme z niektorých učebníc našich autorov (Jindřich Zelený, *Úvod do filozofie*). Aj keď poradie výkladu otázok dialektického materializmu má dôležitú funkciu (o tom vie každý, kto mal aspoň trochu do činenia s výučbou marxistickej filozofie), nie je to najdôležitejší problém. Oveľa závažnejším problémom, s ktorým sa v učebniciach marxistickej filozofie stretávame, je otázka spôsobu podania jednotlivých problémov. Väčšina učebníc marxistickej filozofie je písaná takým spôsobom, ako sa píše učebnice z jednotlivých pozitívnych vied. Pochopiteľne, že určitú analógiu medzi učebnicami pozitívnych disciplín a učebnicou marxistickej filozofie musíme pripustiť a dodržiavať. No vzhľadom na odlišnosť filozofickej problematiky, rovnaký postup pri výklade filozofie ako v pozitívnych vedách, vedie obyčajne k prílišnej apodiktčnosti, čo môže napokon viesť k zabsolutňovaniu niektorých otvorených problémov. Mnohé tvrdenia vyslovené pred niekoľkými rokmi v učebniciach marxistickej filozofie celkom jednoznačne ako jedine marxistické, a teda vedecké, by dnes sotva niektorý marxistický filozof považoval za také. Ak v súvislosti s učebnicou profesora Groppa sa dotýkam tohto problému, neznamená to, že mám na mysli iba jeho knihu. Ide mi o tento problém vo všeobecnosti, pretože sa s ním

stretávajú marxistickí filozofi pri písaní učebníc. Kniha profesora Groppa iba podnecuje k tomu, aby sme si všimli aj túto stránku problematiky učebníc marxistickej filozofie.

Hoci marxistická filozofia je ucelený systém, nie je to ani ukončený ani uzavretý systém. V procese vzájomnej korešpondencie s vedeckými poznatkami, spoločenskou skúsenosťou, ako aj vzhľadom na imanentné požiadavky filozofie, stále sa zdokonaľuje a upresňuje. Preto treba pozitívne hodnotiť, že profesor Gropp reaguje na mnohé problémy, o ktorých sa v minulých rokoch viedli diskusie medzi marxistickými filozofmi. Nejde mu pritom iba o problémy, ktoré vznikli vo filozofii vplyvom nových poznatkov pozitívnych vied, ale venuje pozornosť aj problémom, ktoré sú základné v systéme marxistickej filozofie. Tým našiel svoje miesto v Groppovej práci aj základný problém filozofického materializmu, pojem hmoty. Na rozdiel od niekdajších učebníc, v ktorých sa jednostranne zdôrazňoval len gnozeologický aspekt pojmu hmoty, profesor Gropp ukazuje aj na dôležitosť ontologického aspektu. Podľa neho nebolo by správne chápať marxisticko-leninský pojem hmoty len ako gnozeologické určenie (s. 41). Sklon chápať hmotu len ako gnozeologickú kategóriu vidí autor v tom, že zahrnutím substančno-ontologického chápania hmoty sa zavrhuje ontologický aspekt vôbec. Takýto postup je však podľa neho neopodstatnený. Tým, že sa pojem hmoty ako metafyzickej substancie odmieta, čo je z hľadiska marxistickej dialektiky celkom opodstatnené, neznamená ešte, že dialektickomaterialistické určenie hmoty je len gnozeologické. Autor zdôrazňuje, že pojem hmoty v dialektickom materializme je predovšetkým ontologické určenie (s. 41). Podľa môjho názoru, chápanie hmoty, ako ho podáva profesor Gropp, je správne. Len nesubstančné chápanie hmoty nám umožňuje, aby sme ju nemuseli redukovať na nejakú základnú, konečnú entitu,

ale aby sme ju chápali ako nekonečne mnohotvárnú realitu, ktorá jestvuje mimo nášho vedomia.

Dialektickomaterialistické chápanie taktovo umožňuje vyhnúť sa metafyzickému redukovaniu hmoty na konečnú substanciu a pritom zostať pri chápaní hmoty ako ontologickej kategórie.

Zdôrazňovaním ontologického aspektu v pojme hmoty zdôraznil profesor Gropp dôležitosť ontologického pozadia všetkých ďalších kategórií marxistickej filozofie.

Profesor Gropp, ktorý prihliada na dôležitosť metodologického aspektu dialektického materializmu, venuje tomuto problému viac pozornosti ako autori niektorých predchádzajúcich učebníc marxistickej filozofie. Aj keď, pochopiteľne, tu nejde o nejaký široký výklad tejto problematiky, už samo zaradenie do kapitoly o teórii poznania takých podkapitol, ako Modelovanie, Formalizácia a iných, svedčí o tom, že výklad teórie poznania sa nemôže uspokojiť iba s tradičnými otázkami. Tento postup profesora Groppa treba hodnotiť kladne ako podnet, na ktorý by mali prihliadať marxistickí filozofi pri písaní učebníc. V tejto súvislosti by snáď bolo na mieste vyčítať profesorovi Groppovi to, že tieto problémy rozoberá viac-menej samostatne, bez organického spojenia pri výklade aj takzvaných tradičných problémov. Myslím si, že ak uznáme dôležitosť modelovania v procese poznania, potom by sa to malo prejavíť v celom výklade problémov procesu poznania. Takýto postup by iste umožnil mnohé otázky vysvetliť aj z iného aspektu, ako to bolo predtým, keď sa metodologický aspekt v dialektickom materializme chápal príliš všeobecne, a tým iba okrajovo. Pochopiteľne, tento problém nemožno riešiť v jednej učebnici. Je to dlhodobý problém, ktorý stojí ako dôležitá úloha pred marxistickými filozofmi.

Pri výklade všetkých otázok sa profesor Gropp dôsledne pridrižiava zásady sociálno-triednej podmienenosti filozofie. Táto marxistická zásada pri vysvetľovaní spo-

ločenských problémov, a teda aj problémov filozofie, sa v niektorých prípadoch v práci profesora Groppa, podľa môjho názoru, príliš zdôrazňuje, čo má za následok zjednodušovanie niektorých problémov. Napríklad pri vysvetľovaní príčin vzniku metafyzického spôsobu myslenia dochádza autor k záveru, že metafyzika má svoje historické korene predovšetkým v nízkom stupni prírodných vied 17. a 18. storočia, kde dominuje predovšetkým mechanika. Tým, že v 19. a v 20. storočí bol metafyzický pohľad na svet prekonaný novými vedeckými poznatkami, stala sa metafyzika ako filozofická koncepcia neudržateľná. Pochopiteľne, profesor Gropp týmto ešte nepopiera možnosť existencie metafyzického spôsobu myslenia aj v súčasnosti. Objektívne korene pretrvávajú metafyziky už nehľadá v procese vedeckého poznania, ale vidí ich predovšetkým v existencii kapitalistického zriadenia. Podľa neho tým, že v kapitalizme prevláda anarchia vo výrobe, že sa spredmetňujú spoločenské vzťahy a jstujú mnohé prejavy odcudzenia, to všetko podporuje metafyzický spôsob myslenia, prípadne sťažuje jeho prekonávanie. Existencia kapitalistického zriadenia iste podmieňuje spôsob myslenia jednotlivých vedcov. Vysvetľovať však metafyzické myslenie v súčasnosti len z existencie kapitalizmu, je podľa môjho názoru trochu zjednodušené.

Aj keď tento faktor má určitú úlohu, metafyzický spôsob myslenia v jeho rozličných modifikáciách sa umožňuje už samým procesom poznávania. Aj povaha súčasných vied, ktoré sice prekonali metafyzické myslenie, ako ho poznáme zo 17. a 18. storočia, nevyklučuje možnosť prejavu metafyziky v iných modifikáciách aj v súčasnosti. Redukcionizmus, ktorý je tiež prejavom metafyzického myslenia, má silné tendencie aj v najprogressívnejších vedných disciplínach. Určitej absolutizácii, ktorá viedla k odmietaniu mnohých nových vedeckých poznatkov, sa nevyhli, ako je známe, ani vedci v socialistických krajinách, ktorí sa hlásia k marxistickej filozofii. Keby sme to mali vysvetľovať len vplyvom buržoázneho zriadenia, pripisovali by sme mu väčšie možnosti, ako má v skutočnosti. Možno teda povedať, že príliš veľké zdôrazňovanie až absolutizácia sociálnotriedneho aspektu pri vysvetľovaní niektorých filozofických otázok vedie k zjednodušovaniu problematiky. Podľa môjho názoru tento nedostatok sa čiastočne prejavuje aj v práci profesora Groppa. Netreba to však hodnotiť iba negatívne. Je to pre marxistických filozofov ďalšia príležitosť na zamyslenie sa nad mnohými problémami marxistickej filozofie. Aj v tom je okrem iného pozitívna hodnota učebnice.

Michal Suchý

VÝCHODISKO FUNDOVANÉHO DIALÓGU S FRANCÚZSKOU NEMARXISTICKOU FILOZOFIOU

Štúdií, ktorých predmetom je história súčasnej filozofie a či filozofie nedávnej minulosti, nie je nikdy dosť. Iba hromadenie prístupov, analýz a hodnotení môže v konečnom dôsledku priviesť k naozaj objektívnemu pohľadu na školy a postavy z nedávnej minulosti filozofie. Teda k tomu, čoho nedostatok každý, kto sústavne pracuje v tejto oblasti alebo sa jej čo len

čiastočne dotkol (a konečne každý aktívny filozof), naliehavo pociťuje. Je pochopiteľné, že práve v oblasti najnovšej filozofie sú kritériá a teda i hodnotenia, ale povedzme aj periodizácia a iné, veľmi neustálené. Mnohokrát sa to konštatovalo a analyzovali sa aj príčiny.

Ak to platí o historiografii filozofie vôbec, tým viac to platí o marxistickej